

Georges Duhamel

PUTEREA MUZICII

Traducere din limba franceză de
Adina Arsenescu și Laurențiu Zoicaș

GRAFOART

Cuprins

Prefață.....	7
I. Johann Sebastian Bach și dezbaterea asupra muzicii pure	11
II. Magul tinereții mele	41
III. Muzica înseamnă eliberare.....	69
IV. Zece file din carnetul meu	91
V. Virtuozul printre noi	143
VI. Elogiu muzicii de cameră	173
VII. Misterele muzicii	201
Notă asupra ediției.....	208

I. Johann Sebastian Bach și dezbaterea asupra muzicii pure

Toată iarna am trăit cu *Magnificatul*, cu marele magnificat în *re* [*major*] de Johann Sebastian Bach. Ar trebui poate să scriu că am trăit chiar din *Magnificat*, căci ne-a fost o adevărată hrană. Acum, ni se pare că fără acesta nu am fi putut exista, nu am fi putut rezista ofensivei chinurilor.

Trei luni de-a rândul întreaga casă a răsunat de această muzică înălțătoare. Toată ziua suia o dată cu copiii treptele, ca o chemare de raliere, ca o rugă. Toată ziua se auzea străbătând prin planșeuri și ziduri o voce ce exersa cu entuziasm versetul *Deposuit potentes*, în timp ce în adâncurile casei – mă întreb ce ar fi gândit Johann Sebastian de acest contrapunct vertiginos? – o altă voce, tânără și puțin aspră, evolua pe melodia energică din versetul *Quia fecit mihi magna*. Din fericire miercuria seara toată lumea se reunea în jurul instrumentiștilor. O ordine deplină se

teatrului. Și acestea spuse, știm destul pentru a putea ataca adevăratul subiect al convorbirii noastre.

*

Este posibil, și de altfel s-a și făcut, să se scrie o viață romanțată a lui Attila, a lui Moise sau a lui Tamerlan. Lipsa unor documente istorice nu constituie un obstacol în fața unei încercări de acest fel. Trebuie să fie plăcut să scrii viața lui Adam sau a lui Minos. Nu au decât să se pună la încercare cei mai dibaci dintre virtuozii noștri; știu prea bine că niciunul măcar nu va fi în stare să țină viu interesul cititorului, chiar numai pentru cincizeci de pagini cu viața romanțată a lui Johann Sebastian Bach.

Viața lui Bach este aceea a unui citadin nevoiaș. Nimic mai puțin romanesc, nimic mai puțin romantic decât acea biată existență mărginită și plină de trudă. Singurele mari evenimente sunt doar unele certuri iscate la școală sau la biserică, în care Johann Sebastian, părintele muzicii, apare ca un om mărunt,

II. Magul tinereții mele

Prima mea întâlnire cu magul nu a avut loc într-o cavernă întunecoasă și nici pe crestele munților, în mijlocul aburilor sulfuroși ai furtunii, ci într-o zi strălucitoare de vară, într-o grădină care nu era însă aceea a fetelor-flori, cu toate că nu lipseau de acolo fete frumoase.

Era în grădina Luxembourg, către orele patru după-amiază, în luna mai sau iunie a anului 1901, primul an al noului secol. Pe atunci eram încă școlar. Îmi plăcea să mă plimb joia în jurul chioșcului muzicii, în timp ce orchestra militară se căznea să-și execute programul în umbra blajină. În ziua aceea eram singur, minunat de singur, cu spiritul liber și inima tihnită, fără frământări, gata să primesc un mesaj. Îmi plăcea întrucâtva să ascult numai cu o ureche, alămurile și clarinetele și dintr-o dată am avut sentimentul că în universul sunetelor se petrecea un lucru extraordinar. După o pauză, orchestra reîncepu să execute ceva ce nu mai semăna

Această pasiune pentru ideologie a fost, de la origine, cultivată cu multă grijă de un mare număr de maestri. Devenind un obișnuit al sălilor de concert, apoi al etajelor superioare ale operei noastre naționale, am început să navighez în societatea celor puri și acolo întâlneam marile autorități în acest domeniu. Cei mai recunoscuți dintre ei mă sfătuiau să citesc tot felul de cărți. Am cumpărat nenumărate cărți, pe care le-am uitat aproape pe toate sau le-am pierdut de-a lungul vieții. Una dintre acestea, totuși, a lăsat urme în amintirea mea. Era scrisă de un specialist eminent, numit Louis-Pilate de Bringhaubast. Scriu acest nume așa după cum mi-l amintesc, s-ar putea să greșesc întrucâtva ortografia.*

Era o lucrare considerabilă, *in-octavo* și foarte compactă. Opera maestrului nu era numai comentată, lăudată, celebrată, dar era apărată în contra tuturor

* Louis-Édouard-Léon Pilate zis Louis-Pilate de Brinn'Gaubast (1865 - 1944), scriitor librar și traducător francez.

III. Muzica înseamnă eliberare

Când mi se întâmplă să mă gândesc la muzică, la elevațiile și la învățămintele pe care i le dătoresc, la harul cu care m-a copleșit, la tainicele alinări pentru care îi port nemuritoare recunoștință, la locul pe care-l ocupă în gândurile și chiar în hotărârile mele, adesea evoc anumite zile ale anului 1915, căci zilele sunt asemenea ființelor și fantomelor, uneori le chemăm în șoaptă și iată-le apărând din adâncuri cu podoaba lor de soare sau de nori, cu bogăția sau sărăcia lor, cu sufletul, chipul sau caracterul lor.

Eram pe atunci în primul corp de armată, pe Vesle, în fața orașului Reims. Bubuiturile marilor bătălii de la Champagne răsunaseră mult timp la Est și se părea că aveau să ne scutească. Toamna începuse să despoaie crângurile de frunze și să-și întindă mantia asupra lor. Un vânt lugubru sufla dinspre asfințit, rostogolindu-se de-a lungul văii, pentru a

IV. Zece file din carnetul meu

1.

N-aș putea spune că amintirea lui Georges Chennevière este luminată de muzică, ci mai curând îndurerată, chinuită, posedată, frământată.

Mă revăd împreună cu el în trenul care ne aducea de la Varșovia, în 1926. Eram obosiți și îngrijați. Mai întâi am fumat fără a scoate un cuvânt și apoi, dintr-o dată, am început să cântăm încetișor. Ne aplecam unul către celălalt din cauza zgomotului vagoanelor, și capetele noastre aproape se atingeau. Cântam cvartetele de Beethoven. Le luasem la rând. Aveam amândoi memorie bună și când unul dintre noi părea că ezită, celălalt îl suplinea imediat. Și așa am lăsat în urma noastră orașe și frontiere. Sosiți la Paris, tot mai cântam. Terminasem cvartetele și căutam altceva la întâmplare în vraful comorilor noastre. Lunga călătorie a trecut repede.

pălăvrănesc. Ei pierd pentru totdeauna simțul atenției și al pasiunii. Pierd mai ales simțul „prezenței reale”, dacă mi se permite să întrebuițez această expresie. Și când se află la concert, se apucă de vorbit ca la ei acasă, ca oriunde.

6.

Am dus copiii la concertul de sâmbătă, în special ca să asculte o simfonie de Beethoven.

Altădată pentru a mă putea bucura de un concert frumos îmi era necesar să trăiesc două ore minunate de așteptare plină de exaltare în promoroaca iernii. Nu mai am destul timp pentru a face o risipă atât de mare acum dar totuși cred că păcătuiești, atunci când iubești muzica, să ajungi la concert în ultimul moment și să ascuți gâfâind primele măsuri. Ca și în dragoste, apreciez reculegerea, preludiile, speranța, imaginile prealabile.

Așadar am sosit devreme și iată-ne instalați pe locurile noastre chiar deasupra orchestrei. Un post bun de observație. Când mergi la un concert există o plăcere

că nu ne putem justifica viața misterioasă, inexplicabilă, ce ne-a fost dată, decât umplând-o cu pasiunea noastră, cu truda noastră întru măreție. Altfel nu e viață. Iar tu știai lucrul ăsta, Doyen.

10.

Prinos de recunoștință lui Johann Sebastian Bach, la comemorarea a două sute de ani de la moartea sa

Afirm că mi-a întovărășit viața și îi ghicesc mereu prezența alături de mine, o prezență la fel de reală, adesea chiar mai reală ca a unui om viu. Afirm că-mi este călăuză și prieten, căci știe să-mi aducă alinare în încercări, să-mi lumineze întunericul, să răspundă celor mai tainice gânduri ale mele, pentru că mă încurajează și-mi împlinește dorințele, în vreme ce eu înaintez pe dibuite printre umbrele și fantasmemele lumii noastre de neînțeles.

Din păcate însă, nu mi-a întovărășit toată viața. Nu era prezent la nașterea mea cum a fost, ulterior, la nașterea copiilor și nepoților mei. Nu mi-a însuflețit, cu ritmurile lui vioaie, anii cei mai fragezi.

V. Virtuozul printre noi

Existența virtuozului, printre noi, printre oameni, existența virtuozului, acest monstru încântător, ridică o mulțime de probleme. Să ne grăbim să examinăm unele dintre acestea în timp ce sunt în plină desfășurare. Problemele puse de viața urmează linia vieții, adică se nasc, se dezvoltă și mor. Nu întotdeauna însă găsirea soluției face ca asemenea probleme să dispară. În biologie, în psihologie, în politică, adică în științele vieții, soluțiile, chiar și ingenioase, deplasează problemele, le însuflețesc și adesea le fac chiar mai acute. Soluțiile, deci, rareori sunt soluții. În științele pe care tocmai le-am numit, problemele mor de cele mai deseori de oboseală și bătrânețe.

Să ne grăbim, deci să examinăm unele dintre problemele puse de virtuoz, căci nu-i nimeni nebun să-și închipuie că aceste probleme ar putea dispărea, într-o bună zi, în același timp cu virtuozul și virtuozitatea.

Toți artiștii adevărați o știu, muzica nu-i făcută pentru virtuozii. Virtuozul e făcut pentru muzică și pentru a fi în slujba maștrilor. Aceștia, de altfel, au scris aproape toți unele pagini surprinzătoare de pură virtuozitate. Astfel au precizat că virtuozitatea este o condiție a artei. Meritul cel mai mare este ca aceasta să se manifeste la timp și de cele mai multe ori să fie cât mai puțin vizibilă. Îmi permit să citez aici părerea unui personaj dintr-una din cărțile mele: „Secretul artei este de a dispune de o mare putere și de a nu o folosi aproape niciodată”.

*

Nu putem să ne închipuim ce ar fi o societate civilizată fără asemenea ființe excepționale, pe care îi numim virtuozii. Cu greu suntem în stare să ne închipuim cum fără munca și influența virtuozilor s-ar putea constitui elitele cultivate, care alcătuiesc publicul concertelor, și fără acest public, nici nu îndrăznim să ne gândim ce ar deveni creația muzicală, adică arta compozitorului.

VI. Elogiu muzicii de cameră

Dacă aş fi întrebat ce deosebeşte, după părerea mea, lumea occidentală, sau mai precis Europa, de umanitatea asiatică şi africană, aş răspunde fără îndoială: polifonia.

Deosebiri între Orient şi Occident sunt numeroase, variate, profunde. Lăsând deoparte câteva aspecte fizice, după care se disting rasele (nuanţa pielii, aspecte ale părului, structura scheletului), mai întâi apar semnele exterioare, prin care se manifestă civilizaţiile. Nu cred că aceste semne corespund unor caractere ireductibile. Civilizaţia ştiinţifică, din care Occidentul şi-a tras toată puterea sa temporală, este oare adoptată de către orientali? Ea le oferă cu promptitudine aceleaşi lucruri întotdeauna: arme, orgoliu, ambiţii, un mare imperiu şi mari încurcături. Diferenţele aparente datorate îmbrăcămintei, armamentului, uneltelor şi maşinilor, o dată îndepărtate, rămân deosebiri morale, mai mult sau mai puţin

După ce am arătat ceea ce reprezintă pentru mine muzica polifonică și în mod particular cvartetul, model înțelept și suav al polifoniei, nu pot să nu mă reîntorc la faimoasa dezbatere privind muzica pură, pentru examinarea căreia am consacrat întreaga parte de început a lucrării mele. La drept vorbind, atunci când muzica nu se face de la sine înțeleasă sunt de părere că trebuie să te abții să o explici. Muzica, grai măreț – totuși nu o numesc grai omenesc căci omul nu-i singurul suflet viu sensibil la muzică și în stare să o creeze – muzica are asupra celorlalte graiuri avantajul de a fi tălmăcitoare, comună tuturor națiunilor. Însă acest grai exprimă – să mă ierte Stravinski – stări sufletești care nu pot fi imediat tălmăcite în dialectele obișnuite. Înseamnă oare că asemenea stări sufletești fac parte din domeniul celei mai elementare afectivități? Firește că nu! Poartă în ele senzații, sentimente, pasiuni, idei, în sfârșit, o seamă de emoții care se împreună. Despre unele fraze muzicale spunem pe drept cuvânt că au o mare adâncime filozofică.

VII. Misterele muzicii

O duminică de vară. Vânt și nori. Speranțe și griji grozave. Visez, sânguincios. Și, deodată, dintr-o odaie alăturată, îl aud cântând pe fiul meu cel mai mic. Cântă, cu vocea lui prea devreme schimbată, o melodie aspră și puternic ritmată, cred că una din temeile *Rapsodiei spaniole*, una din temeile aceluși Ravel care va fi, pentru băiatul meu, muzicianul predilect al tinereții lui. – Dacă cineva aduce vorba despre Ravel în prezența lui, roșește pe dată, ca o domnișoară surprinsă.

Cântă! E vesel? Nu! Nicidecum: e bolnav. Are de două zile o febră foarte îngrijorătoare. Și totuși cântă. Melodia urcă din străfundurile vieții lui, ca o rachetă de neoprit, fără cuvinte, fără raționamente. Cu un gând totuși.

La fel ca tot ceea ce ține de trup, tot ceea ce ține de muzică se înfățișează minții mele ca un mister pe deplin străin de inteligența noastră discursivă.

Notă asupra ediției

Ediția de față pornește de la traducerea din limba franceză de doamna Adina Arsenescu, publicată în 1970 la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, traducere care a folosit ediția Georges Duhamel *de l'Academie Française*, *La musique consolatrice*, Edition du Rocher, Monaco, 1946.

În plus față de actualizări ortografice, în prezenta ediție am inclus toate cele „Zece file din carnetul meu” ale Capitolul IV (ediția din 1970 conținea doar opt) și integral Capitolul VII *Misterele muzicii* (care în ediția din 1970 lipsea), ambele completări traduse de domnul Laurențiu Zoicaș.

Asemenea redactorilor ediției din 1970, nu am considerat necesară includerea Apendicelui „*Hommage à la musique française*”, prelegere susținută la *Amitiés Françaises de Bruxelles* înaintea unui recital al lui Jacques Thibaud.